

УДК 340.12

ЕКСПЛІКАТИВНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СВОБОДИ ВОЛІ В ОНТОЛОГІЧНОМУ ЗМІСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Ярунів М.І., старший викладач
кафедри філософії та політології
Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті здійснено філософсько-правовий вимір експлікації свободи волі в буттєвості українського націоналізму. Доведено, що свобода волі є невід'ємною частиною людського буття та потенційною здатністю людини до вільного та обдуманого вибору, можливістю розвивати творчі, розумові потенціали людини.

Ключові слова: нація, людина, національна самосвідомість, свобода, воля, незалежність.

В статье осуществлено философско-правовое измерение экспликации свободы воли в бытийности украинского национализма. Доказано, что свобода воли является неотъемлемой частью человеческого бытия и потенциальной способностью человека к свободному и обдуманному выбору, возможностью развивать творческие, умственные потенциалы человека.

Ключевые слова: нация, человек, национальное самосознание, свобода, воля, независимость.

Yaryniv M.I. EKSPPLICATION INTERPRETATION OF FREE WILL IN ONTOLOGICAL CONTENT UKRAINIAN NATIONALISM

The article presents the philosophical and legal dimension explication of free will in the being of Ukrainian nationalism. It is proved that free will is an integral part of human life and the potential human capacity for free and deliberates choice, the ability to develop creative, intellectual potential of man.

Key words: nation, people, national identity, freedom, freedom, independence.

Постановка проблеми. Під час дослідження феномен «свободи волі» в українських суспільно-правових реаліях стає зрозуміло, що його значення посідає провідне місце не тільки в філософській науці, але й в релігії, етиці та стосується повсякденного морального вибору людини в прийнятті необхідних рішень, оскільки людина несе свідомий та обдуманий вибір своїх дій, відповідає за них із моменту народження. Сьогодні для українців, як ніколи, є важливим питання свободи волі, через те, що воно охоплює та акумулює в собі низку історичних, національно-ідейних фактів про український народ.

Ступінь розробленості проблеми. Проблема свободи волі та впливу її на розвиток української нації набуває актуальності в рамках становлення України як демократичної, правової, європейської держави. Основним завданням кожного громадянина є підтримка розвитку ідей, цінностей та ідеалів, що вжились в основі євроінтеграційних процесів. Одними із перших хто торкнувся питання зв'язку свободи волі (свободи) на формування українського націоналізму були такі філософи, як І. Франко, Г. Сковорода, Т. Шевченко, Л. Українка, С. Оріховський, І. Вишенський. В їхніх роботах вдало розкривається боротьба українського народу за свою свободу, правду, національну ідентичність. Серед науковців, котрі розвивали та підняли питання зв'язку свободи волі та національної ідеї, були В. Бліхар, А. Карась, С. Орлов, О. Рувін, Л. Ситниченко, М. Требін, М. Цимбалюк та ін.

Мета статті полягає в дослідженні зв'язку свободи волі та її впливу на розвиток українського націоналізму.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи поняття «свобода волі» в рамках філософсько-правової парадигми, ми стикаємось із

безліччю розбіжностей думок вчених щодо підходів його осмислення, деякі із них тією чи іншою мірою спростовують або ж, навпаки, стараються довести істинне походження цього поняття. Ми переконані, що свобода волі виступає невід'ємною частиною вибору кожної людини, а отже, уможливорює право людини вільно приймати рішення незалежно від обставин.

Чимало українських письменників, поетів, філософів описують події минулих років, згадуючи свободолюбність, вольовий характер українського народу. У працях І. Франка, Т. Шевченка, Л. Українки, Г. Сковороди, П. Юркевича, І. Вишенського розкривається глибинний зміст усієї української ментальності, боротьби за вільне існування в незалежній українській державі. Праці багатьох філософів нового часу та попереднього періоду можуть закласти фундамент державотворчого процесу сучасної доби.

Попри це важливим, а отже, не менш актуальним залишається питання націотворення – побудова української нації, формування української національної свідомості в окремий етнічно-національний моноліт, що забезпечить захист «всього українського», насамперед, мови як єдиного елементу українського народу, свободи людини, атрибуту будь-якої нації та держави. Формування національної еліти, а водночас ідеї незалежної, демократичної української держави не можливе без забезпечення свободи люди, захисту її права на вільний, свідомий, ніким не нав'язаний вибір. Саме сьогодні роль провідника має взяти на себе національна еліта, котра виступатиме оборонцем, вихователем, а іноді духовним наставником українського народу в боротьбі за його кращу долю, рівність та свободу.

Свобода волі в рамках націотворення можна визначити, як можливість приймати свідомі, обдумані рішення, спираючись на моральну, правову, суспільну, релігійну складові частини. Свобода волі не має посягати на свободу іншої людини, оскільки у разі її порушення настає відповідальність, що визначається в рамках суспільно-правових відносин.

Нині свобода для українського народу відіграє важливу роль, оскільки виступає невід'ємним супутником людських прав та обов'язків, мірилом власної неповторності, незалежності. Свобода людини є початком життєвого шляху, формування свідомого вибору, розвитку творчого, інтелектуального потенціалу людини.

Е. Фромм вважав: «Свобода принесла людині незалежність і раціональність свого власного існування, але в той же час ізолювала його, пробудила в ньому почуття безсилля і тривоги. Ця ізоляція нестерпна, і людина виявляється перед вибором: чи позбутися від волі за рахунок нової залежності, чи підпорядкування, або дорости до повної реалізації позитивної свободи, заснованої на природній неповторності та індивідуальності кожного» [1, с. 2–3]. З цього приводу свою думку висловлює М. Бердяєв: «Свобода є назва моєї незалежності та визначення власної особистості із середини, і свобода є моя творча сила, не вибір між поставленими переді мною добром та злом, а моє створення добра й зла» [3, с. 61].

Експлікація свобода волі відображається в історичному бутті української нації в якості чинника, котрий поєднав у собі бажання та прагнення кожного українця бути вільним від іноземного (чужого) поневолення, служіння своїм чи чужим загарбникам, формування принципу колективної свідомості, за яким окрема людина не може бути вільною в той час, коли поневолений її народ. Це можна звести в таку думку: свобода волі кожного індивіда прямо пропорційно залежить від свободи народу, оскільки існування народу можливе тільки при наявності свободи – беззаперечної необхідності.

Аналіз історії українського народу на різних етапах розвитку свідчить про те, що ще з часів Київської Русі починає виокремлюватися українська ментальність та натура, своєрідний характер людського мислення. У цей час відбувається боротьба за свободу та зароджуються перші прояви української державності. Наступним етапом можна відзначити «пострадянський період», де мало місце своєрідне пригноблення українського народу та культури, практично усього українського. В цей період відбувається осмислення українським народом своїх прав та свобод, а отже, починається боротьба української нації з репресивною «радянською машиною», основною метою якої було поневолення українського народу, його знищення. Цей процес призвів до утворення на пострадянському просторі кардинального та світоглядного перелому думок людей, котрі забажали жити у вільній державі, здобути суверенітет, незалежність – позбутись будь-якого тиску з боку іншої держави.

Національний характер українського народу відображає поєднання свободи волі та боротьби українців за свою незалежність, ідентичність, свободоловність. Проблематика свободи волі українського народу зумовлена не тільки зовнішніми умовами, але й внутрішніми відносинами, їхньою діяльністю поряд з єдиною свідомістю різних груп, прошарків, котрі були націлені на відвоювання своєї власної незалежності, свободи кожного українця та формування єдиної та нероздільної нації.

За своєю природною суттю, український народ славиться добротою, щирістю, свободоловністю, демократичністю, гуманністю, милосердям, а отже, основним пріоритетом нашої нації є прагнення бути вільними від будь-якої залежності з боку іншої держави, загарбника, організації. Нині український народ переживає непрості часи, але попри це основною метою є формування національної свідомості, об'єднання українського народу в єдине ціле, усвідомлення державної самостійності, основи національної свободи, а значить, свободи волі людини.

Із цього приводу І. Франко писав: «Щоб здобути економічну свободу та незалежність, український народ повинен сформувати політичну та державну самостійність, а в іншому разі все може обернутись економічним невільництвом, культурним застоєм та упадом» [2, с. 280]. Для того щоб «відбулась» незалежність та свобода в суспільстві та державі, на думку І. Франка, має бути самостійність та самоствердність у політичній та державницькій площині, що дасть можливість для реалізації свободи української нації. Нині український народ зіткнувся з новим агресором на загальнополітичному фронті зі «східним відтинком», що загрожує цілісності української державності та свободі українського народу. Проїшовши понад тисячолітній проміжок у культурному, соціальному, історичному, політичному та правовому аспектах, боротьба за свободу набуває міжнародного значення та виражає волю людини XXI ст.

Розуміючи, до чого може призвести соціальна та політична пасивність та втрата національної ідентичності всередині держави, І. Франко мав на меті в своїх роботах показати власне бачення непрості історії української нації, а також зробити все можливе для того, щоб націлити її та конкретні державотворчі звершення та вибороти права на свободу, рівність, справедливість.

Після аналізу спадщини мислителя стає зрозуміло, що питання свободи людини посідає чільне місце в його працях. І. Франко прагнув об'єднати український народ в єдине ціле, робив все можливе для того, щоб в державі запанувала соціальна рівність, справедливість, а значить, свобода, котра б дозволила кожному українцю відчувати себе вільним, незалежним, захищати свої права та інтереси в законний спосіб, не порушуючи при цьому права іншої людини. І. Франко пише: «Нинішня рівність перед законом це те саме, якщо б хтось втішав голодного його правом бути ситим, але при цьому не дав йому хліба» [4, с. 50].

Значення свободи волі людини та її характер визначаються завдяки свідомому відображенню світосприйняття. Українська ментальність та специфічний характер мислення дають підстави говорити сьогодні про вагоме значення свободи волі для українського народу. Ментальність у свободі волі позначає характерні особливості представників конкретного суспільства, вказує на їх розумові та психологічні властивості, зокрема, дає можливість на природному рівні усвідомити своє істинне походження. Досліджуючи питання свободи волі, робимо висновок, що його значення для формування української нації, суспільства досить вагоме. Окремо варто зазначити, що свобода волі служить спонукальним чинником розвитку та становлення держави, оскільки є індикатором рівня прав та законних інтересів усіх громадян, захисту честі та гідності. Забезпечується принцип публічності влади та відкритості до народу, створюється належний захист народу з боку правоохоронних органів, існує чіткий послідовний курс євроінтеграції, котрий має на меті створити таке демократичне суспільство, в якому свобода волі людини буде визначатись її природнім правом, найвищою цінністю та захищатись від будь-яких її порушень. Під демократичним суспільством треба розуміти таку форму реалізації прав та свобод людини, де існує принцип рівності, законності, де життя людини виступає головною метою та завданням держави.

Ми переконані в тому, що український народ зможе отримати повноцінну національну свободу, так і свободу кожної людини лише в тому разі, коли досягне вершини первинності етнічного самовизначення, що включає в себе національну самосвідомість, національну незалежність, національну гордість, відчуття єдиного духу моральної, духовної, повновартісної спільноти, де поєднується свідомість індивідуального із суспільним та синхронізується в суспільно-органічну єдність.

Також варто відзначити позитивні чинники свободи волі та формування українського націоналізму. До них належать: розмаїтість та великий спектр можливостей; наявність можливостей для саморозвитку та самовдосконалення; наявність вибору, оскільки у філософській площині це означає, що свобода волі має тісний зв'язок із можливістю, а значить, можливість самого вибору призводить до розмаїтості. Тому, якщо припустити, що розмаїтість є, а можливості вибору в людини немає, визначається тільки одна можливість, то й про свободу волі говорити не доводиться. На нашу думку, вибір необхідний для того, щоб була можливість створення нового необхідного. Щоб виникало нове, треба мінімум свободи, чіткої регламентації, визначеної наперед послідовності, де функціонують статичні, а не тільки динамічні закони. Свобода волі є стимулятором у суспільстві та державі нового непізнаного, різноманітного, реальних можливостей на базі дійсного та необхідного. Формування здорової, міцної нації можливе лише на підставі функціонування свободи волі людини, як запоруки її прав на вільний свідомий, обдуманий вибір.

Проаналізувавши діалектику свободи, зміст якої детально розкриває в своїх працях німецький філософ Гегель, стає зрозумілим з його слів: «Кожна людина вільна тоді, коли усвідомлює міру своєї відповідальності» [5, с. 137–145]. З цього випливає, що особиста свобода індивіда розкривається в контексті свободи волі через усвідомлення міри власної відповідальності. Для того щоб надати смислу життя, необхідно створити можливість вільного вибору, здобути внутрішньої гармонії із самим собою. У такому разі свобода волі є лише формальною умовою. Тільки тоді, коли людина вільно обирає та закріплює відповідні цінності, її життя набуває сенсу.

Свою думку стосовно значення цінності для людини наводить Д. Гільдебранд: «Цінність, притаманна людській особі, є причиною того, що будь-який об'єкт, котрий володіє таким сприятливим для людини властивістю може бути даром йому, як раз завдяки цьому набувається непряма цінність» [7, с. 114].

Ще одним представником німецької класичної філософії є Ф. Ніцше, котрий описує свободу та незалежність людини у своїй роботі «По ту сторону добра і зла». У ній автор наголошує: «Не кожна людина має змогу бути незалежною: це перевага сильних. Тільки ті, хто постарався це зробити із найбільш твердим правом, але без примусу, той зможе довести, що він не тільки сильний, а й до відчайдушності сміливий» [6, с. 148].

Основна здатність людини до свободи знаходить своє підтвердження в тому, що людина деякою мірою, не помічаючи цього сама, обирає та закріплює особистим рішенням, що, з першого разу, здається невідворотним ходом подій і жодної суб'єктивної підтримки не потребує. У той самий час основний сенс того чи іншого вибору представлений у діянні, котре стає можливим на його основі. Основна, з точки зору морального відношення, свобода має на меті свідоме ставлення людської суб'єктивності до власної волі, завдяки вмінню підпорядковувати її загальнолюдським цінностям, нормам універсального спілкування. Розуміння зовнішньої дійсності, а також моральної свідомості власного «Я» є двома аспектами справжньої людської свободи [8, с. 137–145]. Упродовж тривалого періоду свобода волі виступала глибинним виміром людського ества повноцінного людського «Я». «“Я” <...> це свобода», – читаємо ми в С. К'єркегора [9, с. 266–276].

Сьогодні свобода для українців набуває нового значення, оскільки з нею асоціюють український незламний дух, патріотизм українських воїнів-героїв, символ незламності та єдності українського народу та всієї української нації [10, с. 35–36]. Ми переконані в тому, що свобода заклала основи різного роду можливостей не тільки творчого, але й національно-вольового характеру та служить для українців надбанням попередніх поколінь. Говорячи про свободу в контексті свободи волі, варто сказати, що вона може виступати як процес, так і служити з благою метою у формі ідеалу чи символу.

Формування єдиної української нації не було б можливим без наявності вольових дій

українського народу. На нашу думку, воля – це вище благо людини, завдяки якому вона здатна підпорядковувати бажання, пориви, діяльність, вчинки та приймати рішення свідомо та цілеспрямовано. Воля виступає серцевиною, невід’ємною частиною людського ества, теологи стверджують, що саме воля є «божественним дарунком» людині, отриманим при народженні. Характерною особливістю волі є її універсальність, оскільки вона дає право людині бути особистістю. Людина, поєднуючи ресурси розуму та волі, має можливість вибору мети своєї особистої дії, а також способу її досягнення. Оскільки розум – знання, а воля – свобода, отже, вони стають основними у прийнятті людиною конкретного рішення, котре б носило національно значуще та вирішальне значення.

Висновки. Нині свободу волі необхідно розглядати як основну цінність особистості, як певну умову чи результат історичного прогресу, ідеал, що підштовхує до нових звершень. Свобода волі знаходить своє вираження у практичній діяльності кожного українця. Іноді саме вона допомагає зробити правильні кроки до своєї мрії, досягнути нові горизонти людського пізнання. Проблематика свободи волі має розглядатись не поза суспільством, а тільки вкупі з ним через те, що суспільство є частиною об’єктивної реальності людини, а значить, частиною свободи її дій. Осмислити поняття «свободи волі» можна лише шляхом його якісного та обґрунтованого вивчення.

Отже, треба наголосити, що цінністю свободи волі для українського народу, української нації зокрема, є те, що вона виступає в ролі невід’ємного сполучника, єдиного

елементу, без якого існування української державності не мало б сенсу. Свобода для українця виражає його ідентичність з українським народом, символізує незламність духу. Українська національна самосвідомість перебуває нині на високому рівні, вона показує єдність української нації, вагомість цього феномену не можна переоцінити, а лише піднести на гідний рівень у суспільному житті України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фромм Э. Бегство от свободы (Die Furcht vor der Freiheit 1941) / Э. Фромм // Пер. Г. Швейника. – М.: АСТ, 2011. – 288 с.
2. Франко І. Поза межами можливого / І. Франко // Збір. творів у 50 т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 45. – С. 276–285.
3. Бердяев Н. Самопознание / Н. Бердяев. – М.: Книга, 1991. – 444 с.
4. Франко І. Що таке соціалізм / І. Франко // Збір. творів у 50 т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 45. – С. 44–55.
5. Гегель Г. Основи філософії права, або природне право і державознавство / Г. Гегель; пер. з нім. Р. Осадчука, М. Кушніра. – К.: Юніверс, 2000. – 336 с.
6. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла: прелюдия к философии будущего / Ф. Ницше. – СПб.: Азбука-классика, 2008. – 240 с.
7. Гильдебранд Д. Этика / Д. Гильдебранд. – СПб.: Алетейя, 2001. – 569 с.
8. Ситниченко Л. Стратегії свободи в сучасній соціальній та практичній філософії / Л. Ситниченко // Свобода: сучасні виміри та альтернативи. – К.: Укр. центр духовн. культури, 2004. – 316 с.
9. Кьеркегор С. Наслаждение и долг / С. Кьеркегор. – Ростов н/Д, 1998. – 347 с.
10. Бліхар В. Свобода. Громадянське суспільство. Держава. Філософсько-правовий дискурс: [монографія] / В. Бліхар, О. Рувін. – К.: КНІСЕ, 2015. – 357 с.